

PELITANIEUWS

jaargang 25 nr. 8 oktober 2019 abonnement € 17,50 per jaar / losse nummers € 3,50

COLOFON

INHOUD

UITGAVE

Stichting Pelita®
Nienoord 13
1112 XE Diemen
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

OPLAGE

4500

Pelita Nieuws verschijnt 6 x per jaar.
Abonnement € 17,50 per jaar;
opzegtermijn één maand voor begin
nieuwe jaargang, uiterlijk 1 juli
Losse nummers € 3,50
IBAN NL05INGB0000515000

REDACTIE

Anita Bontekoe
Letty Bonfrère Breuring

EINDREDACTIE

Hans van der Hoeven

ONTWERP/OPMAAK

argante argante, arnhem

ADVERTENTIE VERKOOP

Stichting Pelita
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

DRUK

Drukkerij Damen, Werkendam

ISSN

1835-7835

© copyright

Stichting Pelita®, Diemen

04 / MET IMMERZEEL
OP ONDERZOEK

**05 / INTERNERING IN
EN EVACUATIE UIT DE
REPUBLICKEINSE KAMPEN (10)**

06 / WIETEKE'S WERELD

**07 / VAN ZEEVAARDER
TOT GEZAGVOERDER**
HET LEVENVERHAAL
VAN BOY BRIJL (1)

08 / OOST & WEST (15)

09 / HALIN-VEILING
VOOR HET GOEDE DOEL (46)

09 / INDIË IN NEDERLAND (10)

10 / BOEKENHOEK

11 / INDISCHE BUURTEN
IN NEDERLAND (26)

13 / BEKEKEN DOOR HABIB

**14 / PELITA CLIËNTEN-
ONDERSTEUNING
BRUG NAAR ZORG**

15 / BRONBEEK IN BEELD

16 / GOUDEN KOPPELS

17 / INDISCHE EETTAFELS

**18 / SELAMAT DATANG
PELITA MASOEK SADJA®S**

19 / PELITANIEUWS
ZWEEDSE PRIJSPUZZEL (04)

Overname van artikelen slechts
met toestemming van de redactie
en bronvermelding.

ILLUSTRATIE OMSLAG:
TANIMBAR BOY
Artist Wim Visser
Acrylic on canvas
80 x 100 cm

REDACTIONEEL

Deze keer gaan we even terug naar woensdag 18 september toen de PINDA*, een glossy met een Indisch tintje, het levenslicht zag tijdens een feestelijke bijeenkomst in het Nationaal Museum Sophiahof. Het blad zegt een gids van Indisch Nederland te zijn voor iedereen die nieuwsgierig is naar het Indische verhaal. Het blad beoogt dit te bereiken door mensen die banden hebben met voormalig Nederlands-Indië en Indonesië aan het woord te laten en hen zelf het verhaal te laten vertellen. Het verhaal van hunzelf, hun ouders, grootouders of overgrootouders, die ooit hun geboorteland verlieten om hier een nieuw bestaan op te bouwen. Een blad waarin zowel het serieuze als het lichtvoetige aan bod komt. De titel van het blad is een geuzennaam, een knipoo naar het scheldwoord voor Indische Nederlanders en Chinezen van de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw. Een naam die wellicht niet bij iedereen in goede aarde valt. In alle geledingen van de maatschappij hebben Indische Nederlanders hun sporen nagelaten. Er zijn meer schrijvers, wetenschappers, politici, artiesten, toneelspelers, theatermakers, filmers, modeontwerpers en sporters van Indische komaf dan we beseffen. Wie zijn zij? Welke Indische invloeden zijn als een stille kracht door de Nederlandse samenleving gegaan en hebben die mede vormgegeven. Deze onderwerpen komen in PINDA* aan de orde. Het eenmalig verschijnende magazine wil de verborgen schatten van de Indische gemeenschap laten zien. Tot zover niets aan de hand en ondersteunen we de intenties. In het Editorial schrijft Ricci Scheldwacht over de keuzes die de initiatiefnemers hebben gemaakt: 'Maar wat voor de een kwetsend is, is voor de ander een koosnaampje of zelfs een geuzennaam. Het Indische verhaal is heel divers en kent meerdere lezingen. In deze glossy zult u verhalen aantreffen waarmee u het wellicht niet eens bent. Toch staan ze in Pinda*, omdat ze laten zien wat er speelt in Indisch Nederland.' Bij lezing van de PINDA* blijkt dit voor Pelita in ieder geval voor wat het opiniestuk van San Fu Maltha betreft zeker waar. Maltha voert zijn schoonmoeder ten tonele en zegt: "Ook zwijgt ze over de Stichting Pelita, die vooral kumpulans wil organiseren. Deze organisatie voor maatschappelijk werk zet zich niet in voor de belangen van degenen, die aanspraak hopen te maken op de beperkte bestaande voorzieningen voor oorlogsslachtoffers. Nee, Pelita dient slechts de belangen van haar geldschieter, de overheid. Pelita zou mijn schoonmoeder kunnen helpen. Dat heeft ze nagelaten. Zelf zal mijn schoonmoeder het nooit durven zeggen, maar er zijn mensen die fluisteren over het 'Indisch Verraad' van Pelita."

We willen hier kort op alle onjuistheden reageren. Er is niets mis met het organiseren van kumpulans, integendeel zij zijn juist van groot belang voor de deelnemers in de strijd tegen isolement en eenzaamheid en zorgen voor verbondenheid. Wij zijn geen organisatie voor maatschappelijk werk, ons loket verwerkt de aanmeldingen en zorgt voor passende hulp. Wij zijn actief op het gebied van sociale dienstverlening, we verzorgen de rapportage voor de wetten voor oorlogsgetroffenen en organiseren (informele) zorg, b.v. in de vorm van cliëntondersteuning. Wij dienen de belangen van onze cliënten en niet van onze geldschieter, de overheid. Dezelfde overheid die saillant genoeg ook de eenmalige uitgave van de PINDA* mogelijk heeft gemaakt en waar Maltha zelf dus ook gebruik van maakt. Dat wij nagelaten hebben de schoonmoeder van Maltha te helpen is simpelweg niet waar. Wij hebben voor haar gedaan wat wij konden, wij hebben haar erkend kunnen krijgen voor de Algemene Oorlogsongevallen Regeling, zij krijgt via die regeling huishoudelijke hulp en via de WMO hebben wij een traplift voor haar kunnen regelen. Naar aanleiding daarvan heeft zij ons op eigen initiatief telefonisch benaderd om ons te bedanken en niet om te fluisteren over ons Indisch Verraad. Maltha doet zich voor als een 'boom der kennis', bij de vele onjuistheden in zijn stuk past meer het beeld van een 'struik met een ongefundeerde mening'.

STICHTING
PELITA

Comité van aanbeveling:

Reggie Baay
Marion Bloem
Adriaan van Dis
Wieteke van Dort
Boudewijn de Groot
Ernst Jansz
Yvonne Keuls
Frans Leidelmeijer
Liesbeth List
Willem Nijholt
Winnie Sorgdrager
Rocky Tuhuteru
Hans Wijers

MET IMMERZEEL OP ONDERZOEK

Bert Immerzeel was sinds jaar en dag verbonden aan zowel de Pensioen- en Uitkeringsraad als Stichting Pelita. Hij heeft zich in zijn werk over een lange periode intensief gericht op de verificatie van gebeurtenissen tijdens WO II in Nederlands-Indië en aansluitend de Bersiaperperiode. Het leverde indrukwekkende historische verslagen op. Een aantal van zijn vaststellingen willen wij u niet onthouden.

WAS IK ZO FOUT?

De geschiedenis wordt steeds herschreven vanuit de optiek van het heden. Soms op grote lijnen, soms op detail. Bert Immerzeel twijfelt over de haast en intenties.

Het kon hem niet slechter uitkomen. De Canadese premier Trudeau wordt midden in zijn verkiezingscampagne uitgemaakt voor racisme omdat hij zich twintig jaar geleden op een schoolfeest heeft uitgedost als Aladin, met een bruin gezicht. Dat mag niet, weten we inmiddels. Het begrip blackface, of brownface in dit geval, staat voor rassenhaat, voor minachting van andere culturen. Als het al geen racisme is, dan is het een misplaatste culturele toeëigening. Iets wat vroeger heel gewoon was en zonder enige kwade intenties, wordt nu gezien als de kwaadheid zelf. En dan ook nog met terugwerkende kracht.

Zwarte Piet

Laat ik het maar meteen erkennen: ook ik heb vroeger wel eens, nee, ik gooi nu alles maar op tafel, meerdere keren, voor Zwarte Piet gespeeld. Misschien was ik een jaar of vijftien, zestien, dat ik deze rol met overgave vervulde op de lagere school in het dorp waar ik ben opgegroeid. Ik kan me dus beroepen op jeugdige overmoed, op onvolwassenheid en is het me daarom niet zo zwaar aan te rekenen. Maar toch, ik weet nog dat ik het leuk vond en, dat niet alleen de Sint en zijn Pieten, maar ook alle kinderen die we zagen, er een geweldig feest van maakten. En dat iedereen het leuk vond. Maar toch, denk ik nu: 'Iedereen?' Waren er geen niet-blanke kinderen op die school die het helemaal niet leuk vonden, omdat ze zich gestereotypeerd voelden als knechten? Ik weet het niet. Waarschijnlijk niet, maar helemaal zeker daarvan ben ik ook weer niet.

Laten we het erop houden, dat ik weldenkend ben en me in het algemeen kan voorstellen dat raciale karikaturen, van welke aard dan ook, verkeerd begrepen kunnen worden. En dus dat de figuur Zwarte Piet zijn langste tijd heeft gekend. En misschien zou ik me daarom nú, als mij weer gevraagd zou worden of ik deze rol zou willen vervullen, bedenken. Omdat ik twijfels heb. Maar dat neemt niet weg dat ik ook twijfels heb, grote twijfels, over de omme-zwaai die we nu maken door – opnieuw: met terugwerkende kracht – alles wat ook maar een zweem van racisme vertoont, ook racisme te noemen. En mijn twijfels groeien alleen maar als ik zie, dat die extreme vorm van politieke correctheid, want dat is het, uit de Verenigde Staten is overgewaaid. Waarom moet alles wat in de USA als slecht worden ervaren ook hier worden overgenomen?

Sinterklaas 1938.

Marshallhulp

Toen ik klein was kregen wij thuis ieder jaar met Kerst een grote kartonnen doos van mijn oomsentantes in California. Gedragen kleren, een kerstcake van mijn tante en een envelop met een twintig dollarbiljet voor mijn ouders. Onze eigen Marshallhulp. Ik heb jarenlang in shirtjes gelopen die gemaakt waren van jurken van mijn tantes. Hele hippe Amerikaanse jaren '50-motiefjes. Ik kan me niet herinneren dat ik daar moeite mee had. Alles wat uit de USA kwam was goed.

Dat laatste en weinigen zullen me dit tegenspreken, is niet meer zo. In tegendeel. Ergens rond de dood van Kennedy of de Vietnamoorlog is het fout gegaan en sindsdien is ons beeld van Amerika drastisch veranderd. Waarom nemen we dan toch zo gemakkelijk die racismekritiek en politieke correctheid van de Amerikanen over? Misschien hebben zij dáár wél reden om de blackface niet te accepteren, maar hoeft dit niet te betekenen dat dat hier op dezelfde reden wordt beleefd. Misschien mogen we de vrijheid hebben hier voorzichtig te oordelen.

Kolonialisme

In het verlengde hiervan ligt natuurlijk het kolonialisme-debat. De laatste tijd wordt steeds meer en steeds heftiger geroepen, dat Nederland een koloniale staat was en daarmee per definitie 'fout'. En dus lijkt de hele geschiedenis te moeten worden herschreven vanuit die optiek. En vergeten we – bijvoorbeeld – dat de redenen van (vooorlogse) emigratie naar Indië nét zo begrijpelijk en legitiem waren als die voor een emigratie naar de US, Canada of Australië. Om maar wat te noemen. Dat het voor de eerste anders is afgelopen dan voor de laatste ligt aan de wereldgeschiedenis, maar niet aan de betrokken individuen.

Het is makkelijk oordelen achteraf. Te gemakkelijk. Ik hoor mezelf nog zingen op Koninginnedag: 'Waar de blanke top der duinen Neerlands smalle kust begroet'. Als ik dat lied nu opzoek op het internet, verschijnt bovenaan een Youtube-versie van een NSB-jeugdkoor met een lachende Mussert. Mijn God, denk ik dan: 'Was ik zó fout?' En ja, met Trudeau heb ik een beetje te doen.

Mocht u willen reageren op dit artikel, stuur dan een e-mail naar: bert.immerzeel@gmail.com

INTERNERING IN EN EVACUATIE UIT DE REPUBLIKEINSE KAMPEN

Tijdens haar onderzoek naar de Republikeinse kampen heeft Mary van Delden van gegevens uit interviews, enquêtes, boeken en archieven – ondanks soms tegengestelde en mogelijk foutieve informatie of gebrek aan gegevens – een reconstructie gemaakt van de interneringen en de evacuaties in de achttien residenties van Java. Dit onderzoek is niet gepubliceerd. Voor Pelita Nieuws beschrijft zij de gebeurtenissen die voor sommige residenties – gezien de plaatsruimte – sterk zijn ingekort.

De residentie Priangan, deel 1

In de residentie Priangan zijn 44 republikeinse kampen gelokaliseerd. Onderzoek naar 29 daarvan leverde nauwelijks informatie op. Om de reconstructie inzichtelijk te maken, is het noodzakelijk de gebeurtenissen in de hoofdplaats Bandoeng en de interneringen in de omliggende plaatsen apart te bespreken. In Bandoeng waren namelijk geen republikeinse kampen. Maar er kwam tot medio maart 1946 wel een onbekend aantal ontvoerde Bandoengse burgers in kampen buiten de stad terecht. Voor (Indo-)Europese inwoners van omliggende plaatsen verliepen de interneringen volgens het bekende patroon; tussen 11 en 19 oktober 1945 de mannen en oudere jongens en daarna vrouwen en kinderen.

Bandoeng

Bandoeng was een buitengewoon onrustige stad. Bekend is, dat er na de capitulatie in Bandoeng 20.568 mannelijke ex-burgergeïnterneerden en krijgsvangenen zaten en er van het totaal inwoners van vrouwenkampen 31 geïnterneerden waren achtergebleven. De niet-geïnterneerde Indo-Europese groep bestond uit 4.523 mannen en 10.952 vrouwen. Totaal 36.074 personen. Dit cijfer maakt al duidelijk, dat het verzamelen en internen van zo'n grote groep in de stad onmogelijk was. Ook omdat de meesten nog in hun ex-Japanse kampen zaten en (Indo-)Europeanen uit veiligheidsoverweging in kamp Tjihapit waren getrokken. Bovendien zou het aantal inwoners in december door toe-

loop van geïnterneerden uit ex-Japanse kampen in Midden-Java oplopen tot ca. 60.000.

Voor de veelal hulpbehoevende mensen werden snel twee organisaties opgericht; één voor hulp aan Indo's en één kantoor voor burgergeïnterneerden. Op 17 september 1945 arriveerden twee afzonderlijke 'rescue' groepen: kapitein Gray en luitenant ter zee tweede klasse Poublon van RAPWI en kapitein Van der Valk van het Kantoor Displaced Persons (KDP) met een staf van 25 personen uit Brisbane.

Gray stond eigenlijk al vanaf zijn komst met zijn rug tegen de muur, want vanaf medio september veranderde de politieke situatie. Er vonden parades en massademonstraties plaats waartegen de Japanners niet optraden en die meer en meer een militant, nationalistisch karakter kregen. *Pemoeda* vielen Chinezen en Indo-Europeanen lastig en plunderingen waren aan de orde van de dag. Begin oktober namen zij bijna alle belangrijke gebouwen van de Japanners over en niet veel later de publieke diensten die van belang waren voor de hulpverlening. Daardoor was Gray gedwongen contact op te nemen met Indonesische stadsbestuurders die bereid waren hun medewerking te geven. Begin oktober stapelden de problemen zich op. *Pemoeda* confisqueerden een groot deel van RAPWI- en Rode Kruis-auto's, blokkeerden deels de voedselvoorziening, stagneerden het postverkeer, sneden op diverse plaatsen telefoon- en waterleidingen af, wierpen barricaden op in straten en bedreigden het vliegveld Andir; belangrijk voor bevoorrading. Chinezen en Indo-Europeanen werden gedwongen onder bedreiging van molestatie de rood-witte vlag uit te steken. Hier en daar braken straatgevechten uit en de eerste mensen verdwenen.

Op 17 oktober arriveerde brigadier MacDonald, commandant van de 37ste *Indian Infantry Brigade* met zijn staf en

- ① Bandoeng: Borromeus, Ziekenhuiskapel. (2007)
- ② Bandoeng: Bronbeek. (2007)
- ③ Bandoeng: Bronbeek bij opening. (1924)

bron: Geïllustreerde atlas van de Bersiapkampen, uitgeverij Profiel BV.

twee Brits-Indische bataljons volgden. Maar beide bataljons bleken niet voldoende om de burgers afdoende te beschermen. De situatie werd zo kritiek dat MacDonald op 27 november de Indonesische gouverneur, Soetardjo, een ultimatum voorlegde. De Indonesiërs ten noorden van de spoorlijn moesten op 29 november vertrekken naar Zuid-Bandoeng. Door interventie van de minister van Voorlichting, Amir Sjarifoeddin, die de Indonesische strijdkrachten ter plaatse voorhield van Bandoeng geen tweede Soerabaja te maken, vond inderdaad een uittocht plaats. Om het noordelijke deel kwam een cordon van Japanse en Brits-Indische militairen. Tot 24 maart 1946 zou Bandoeng een verdeelde stad blijven.

Intussen leefden de Bandoengse burgers in een overvolle, onrustige en gevaarlijke stad. Onder andere in de woonwijk Indisch Bronbeek zouden mensen vermoord zijn en het Borromeus-ziekenhuis puilde uit van vluchtelingen en gewonde, verminkte

en verkrachte slachtoffers. De stemming was slecht. Vooral omdat de burgers vonden dat de Britten geen afdoende maatregelen namen om een einde te maken aan het voortdurende schieten, de aanvallen en vooral de ontvoeringen. Doorlopend werden mannen, vrouwen en kinderen ontvoerd. Eenlingen of kleine groepjes (Indo)-Europeanen, Chinezen, Amboezes, Menadonezen en gematigde of behulpzame Indonesiërs verdwenen vaak op klaarlichte dag. In Bandoeng zijn 56 plaatsen bekend waar *pemoeda* ontvoerde personen verzamelden. Daarvan zijn er 10 in Noord- en 31 in Zuid-Bandoeng en 15 niet gelokaliseerd. Deze plaatsen

waren bekend door aanmeldingen van bovengenoemde groepen en van mensen die hadden vastgezet, maar op de een of andere manier waren ontsnapt. Acties werden ondernomen om mensen in Zuid-Bandoeng te bevrijden. Vooral ir. Vrijburg, hoofd van het *Dutch Liaison Office* waar vermisten werden geregistreerd, en kapitein Clarke van het *British Intelligence Corps*, waren overmoedbaar bezig deze mensen terug te halen; hetzij door onderhandelen of uitwisselen tegen gevangengenomen *pemoeda*, hetzij met behulp van tanks, Gurkha's en Japanners. Dat uitwisselen was overigens een unicum op Java. Het was een manier om eigen *pemoeda*

terug te krijgen, maar er zijn ook aanwijzingen, dat de TKR (Indonesisch leger) zelf ontvoerde mensen in Zuid-Bandoeng transporteerde naar beschermde kampen buiten de stad. Er werd vanuit Indonesische zijde namelijk wel degelijk opgetreden tegen gewelddadigheden. Dat blijkt uit het verslag van een ooggetuige die meldde dat de TKR zeer krachtig optrad tegen moord, diefstal en daden van terreur. Daarnaast verspreidde de TKR begin 1946 oproepen om gevangengenomen Europeanen niet om te brengen, maar bij militaire posten af te leveren.

Wordt vervolgd

WIETEKE'S WERELD

COEN IS NIET MEER

12 SEPTEMBER 1937 – 09 AUGUSTUS 2019

foto: Rien Eijbersen

Er is een mooi stuk in het AD verschenen met een leuke foto van hem en Yvonne Keuls erin. Ik kende Coen langer dan ik mijn eigen man Theo ken. Met Coen speelde ik vanaf 1963 bij de Nieuwe Komedie in Den Haag. Toen ik met Theo trouwde speelden Coen en ik in een musical van Harrie Geelen, Sajjens Fiksjun. Ik vond altijd, dat Coen zo mooi doorspeelde, ondanks de kleine rol. Toen ik later de Late Late Lien Show op de VARA televisie mocht doen, sprak het vanzelf dat deze Indische jongen mee moest doen. Samen met Robert Kreis werden het de twee neefjes van Tante Lien. Met Coen kun je altijd lachen, hij was heerlijk om om je heen te hebben.

Nadat de televisieshows ophielden, vatten we samen het plan op om de Late Late Lien Show in het theater te brengen. We richtten Klontong Producties op. In elke stad waar we optraden zochten we een plaatselijke dans- of pencak silatgroep, zodat we verzekerd waren van hun aanhang als publieksvulling. Het publiek kreeg een mapje met inlegvelletjes en een balpen met Late Late Lien Show erop. In het mapje zaten losse biografietjes van alle medewerkers. Zo konden dus ook speciale gasten aangekondigd worden. Vaste gast was Ais Lawa-Lata. Pianist Eduard Koning zorgde voor de muzikale begeleiding, Coen deed een Indisch verhaal en had de zakelijke leiding. Het was best vermoeiend, 's morgens eerst uitlichten, dan repeteren

en dan de voorstelling. We hadden geen technicus dus we deden alles zelf. Van Coen moesten we wel altijd eten van tevoren, zodat we niet flauw zouden worden uit zui-nigheid.

Ik vond het zwaar hoor en sommige theaters hadden de publiciteit niet goed geregeld. Dan speelden we voor een zaal met 100 mensen en lagen alle affiches nog in de kleedkamer. Die hadden ze dan niet verspreid. Annet Riezebos, de zakelijk leidster van Paul van Vliet gaf als raad: 'Zoek zwartplakkers, die je affiches door de stad zwart kunnen plakken.' Dat deden we, dat was goedkoper dan in een ladderadvertentie staan. Toch zijn we er weer mee opgehouden, want het verdiende niet genoeg om iets van over te houden. Coen deed daarna enkele mooie producties met Ine Veen en begon toen met het lunchtheater in Diligentia. Een gouden greep: naar de schouwburg in de lunchpauze. Een keur aan artiesten trad er op op de dinsdagmiddag en natuurlijk deden we ook een mini Late Late Lien Show. Op de Pasar Malam Besar/Tong Tong Fair stond Coen ook regelmatig bij Tante Lien op het podium. Bij de finale moest hij ook meezingen en ik herinner me, dat hij zo'n wel-luidende harde stem had, dat hij geen microfoon nodig had. Kostelijk, hoe hij de Indische sprookjes voordroeg! Je zag het publiek ook schateren bij bekende Indische woorden als bongkarren (opruimen) of

tjemplang (smakeloos). Coen heeft ook een aantal malen verhalen van Tjalie Robinson voorgedragen in het theater. Heel goed.

In die tijd werden we ook regelmatig gevraagd door het Karel Doorman Fonds om voor gepensioneerde marine mannen en vrouwen op te treden. We kregen dan in Den Helder een zogenaamde blauwe hap. Indisch eten, maar wel op z'n Hollands klaargemaakt. Zo werden er gehalveerde hardgekookte eieren geserveerd met daarop tomatenketchup en dan wat geraspte klapper er overheen. Het moest natuurlijk lijken op sambal goreng telur. Een jaar later reden we weer voor het Karel Doorman Fonds naar Den Helder en Coen riep vlak voor het eten: 'De eieren lachen ons alweer toe!'

Later speelde hij met Yvonne Keuls diverse voorstellingen. 'Wel 450', vertelde zij op zijn crematie. Yvonne beschreef ook hoe hij op toneel woedend werd, omdat een vrouwelijke arts haar telefoon beantwoordde, omdat zij dienst had. De voorstelling van hen samen in de Koninklijke Schouwburg, 'Lowietjes smartengeld of het gebit van mijn moeder' heeft op mij grote indruk gemaakt. Coen was een enorm gezellige gast. Pianist Hein van der Gaag zei altijd: 'Coen gevraagd, feestje geslaagd.' Ach, hij is nu weer bij zijn Anneke en ze zijn vast samen gelukkig daar in de hemel.

VAN ZEEVAARDER TOT GEZAGVOERDER, HET LEVENSVERRHAAL VAN BOY BRIJL

Een nieuw verhaal over oude tijden door Ed Vermeulen

1

INLEIDING: In andere tijden waren op alle Nederlands Waddeneilanden en ook in Harlingen zeevaartscholen gevestigd. Met uitzondering van het *Maritiem Instituut Willem Barentsz* op Terschelling, zijn zij allemaal verdwenen en vonden de gebouwen waar zij ooit gehuisvest waren andere bestemmingen. Zo ook op Texel, Nederlands grootste Waddeneiland. Hier werd in de jaren 1912-1913 tot 1933 aan de *Gemeentelijke Zeevaartschool Texel* te Den Burg nautisch onderwijs gegeven. De leerlingen werden in de volksmond 'Zeevaarders' genoemd. Zij kwamen uit alle hoeken van ons land, maar ook uit België, Duitsland, Suriname en Nederlands-Indië. Enkele honderden van hen behaalden hier het diploma, dat de mogelijkheid bood om als stuurmansleerling te gaan varen. Maar ook reeds zeevarende stuurlieden deden hier de benodigde kennis op, vereist om het diploma derde, tweede of eerste rang Grote Stoomvaart te behalen. Onder invloed van een aantal, negatieve, factoren, met daarbij de door de rijksoverheid opgelegde bezuinigingen, werd de Texelse Zeevaartschool gedwongen in de zomer van het crisisjaar 1933 haar poorten te sluiten. In min of meer dezelfde periode werden ook de zeevaartscholen van Harlingen en Schiermonnikoog gesloten. Dit verhaal gaat over het leven van de Indische Willem Frans Theodoor Brijl.

HET BEGIN: In december 2008 kwam ik na een tip van Wil Braam, de immer attente en meedenkende archiefmedewerker van de gemeente Texel, in contact met de heer Jacques Zeno Brijl uit Den Haag. Hij vertelde mij bezig te zijn de familiegeschiedenis van de familie Brijl in het algemeen en het leven van zijn oom Willem Frans Theodoor Brijl, in de familie beter bekend als Boy Brijl, in het bijzonder, vast te leggen. We spraken af, dat ik het door Jacques Brijl geschreven familieverhaal met een Texels sausje zou overgieten. Boy Brijl was bij zijn overlijden op 8 juni 1946 gezagvoerder bij de Koninklijke Paketvaart-Maatschappij (K.P.M). Deze in het jaar 1891 opgerichte rederij had tot hoofdtaak de interinsulaire scheepvaartverbindingen in het voormalige Nederlands-Indië te onderhouden. De belangrijkste havens voor de K.P.M waren naast Batavia (Tandjong Priok), Makassar, Singapore en Soerabaja. Boy Brijl volgde van september 1914 tot juli 1916 zijn opleiding tot leerling stuurman aan de Gemeentelijke Zeevaartschool Texel.

KORTE FAMILIEGESCHIEDNIS: Boy Brijl werd op 17 mei 1897 geboren in de op Oost Java gelegen havenstad Soerabaja. Soerabaja was naast een belangrijke handelshaven tevens de grootste marinebasis in Nederlands Indië. Hij was de oudste zoon van Frans Hendrik Brijl en Anna Julia Geertruida Brijl-Hansen. Vader Frans Brijl was agent van de K.P.M. In de periode 1892 tot 1918, de jaren, dat hij in dienst was van deze rederij, heeft de familie Brijl op veel plaatsen in het voormalige Nederlands-Indië gewerkt en gewoond. Naast Soerabaja heeft het gezin Brijl ondermeer

① Jacques Zeno Brijl met foto's van zijn ooms Robert en Boy (l).

- ② Familiefoto Brijl, van l.n.r. Frans Hendrik Brijl, Lily 'Zus', Robert (in matrozenpak), Willem 'Boy', Jean 'Max', Anna Brijl-Hansen, Alfred 'Daddy'.
- ③ Boy Brijl: 'Wachtkooi', zolderkamer Kogerstraat 36. (fam. archief Salwegter).
- ④ Zeevarende kostgangers in Huize De Wijn, Kogerstraat 36, 1921. (fam. archief Salwegter)
- ⑤ Kogerstraat 36, huidige situatie.
- ⑥ Herdenkingssteen 1911, terug in de tijd.

gewoond in Sibolga (Tapanoeli) op Sumatra's Westkust, Taroena, Ternate en Boeieleng (Noord-Bali).

Als de mogelijkheid zich voordeed ging Boy met zijn vader mee naar Tandjoeng Perak (Zilveren Haven), de haven van Soerabaja. Van hieruit hadden zij een goed zicht op de op de rede voor anker liggende koopvaardijsschepen. Ook mocht hij vaak met zijn vader mee aan boord van de K.P.M. schepen en dan genoot hij met volle teugen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het Boy's grootste wens was om later te gaan varen en dan het liefst op de zeeën van zijn geboorteland, de Indonesische Archipel.

HAARLEM: Om dit ideaal te verwezenlijken moest er gestudeerd worden. Er was besloten de middelbare schoolopleiding aan de HBS van Haarlem te laten plaats vinden. Een bewuste keuze. Deze reeds in 1864 opgerichte HBS had een goede reputatie, welke reikte tot in het verre Nederlands-Indië, met als gevolg dat veel Indische jongens er hun opleiding volgden. Eind 1910 vertrokken Boy en zijn één jaar jongere broer Robert naar Nederland. Samen gingen zij in Haarlem wonen op het adres Zijlweg 37. Gedurende hun verblijf in Nederland trad de heer H. Engelsman, oudgezagvoerder van de KPM, op als toezienend voogd.

De broers Brijl waren sportief aangelegd en hebben in hun Haarlemse jaren enige tijd gevoetbald bij de Koninklijke HFC. Aan het eind van het schoolseizoen 1913/14 werd aan Boy het diploma driejarige HBS uitgereikt.

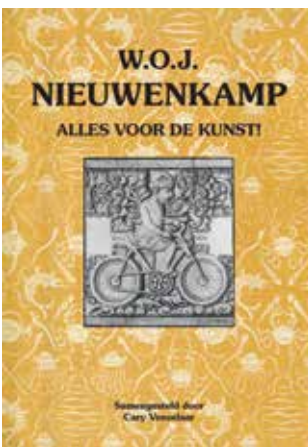
TEXEL: Aansluitend heeft hij zich aangemeld bij en in laten schrijven voor het cursusjaar 1914/15 aan de *Gemeentelijke Zeevaartschool Texel*. Hier zwaaide directeur de heer P. Tjebbes de scepter, in januari 1915 opgevolgd door P. Bossen. Illustere namen in het Nederlandse Zeevaarkundige onderwijs! Op 21 september 1914 verhuisde Boy naar Den Burg, waar hij kon beginnen aan de tweejarige opleiding tot stuurmansleerling. De Zeevaartschool Texel had géén internaat, waardoor Boy genoodzaakt was

een kosthuis te vinden. Hij vond dit, mogelijk via een advertentie in de *Texelse Courant* of via verwijzing door de schoolleiding, in het gezin van Cornelis de Wijn en zijn echtgenote Bouwke de Wijn-Knol. Het echtpaar de Wijn woonde samen met hun op 18 december 1902 geboren zoon Willem Nicolaas (Wim) op het adres Kogerstraat 36. Op dit adres vonden meerdere 'zeevaarders' een goed tehuis.

Het huis Kogerstraat 36 bestaat, weliswaar voorzien van een nieuwe voorgevel, nog steeds. Een rechts naast de voordeur ingemetselde steen met daarop de tekst 'Eerste steen gelegd door W.N de Wijn 18 dec. 1911' herinnert aan vroeger tijden...

15

OOST & WEST

- ① Landschap op Oost-Java, Ijen vulkaancomplex, 11 januari 1918.
 ② Scheepje in de haven van Kupang op Timor. Mei 1918.

Eerder in *Pelita Nieuws* liet Cary Venselaar de kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp aan het woord over de zes grote reizen die hij naar Nederlands-Indië maakte tussen 1898 en 1937. Daarna vertelde Venselaar aan de hand van prenten uit de nalatenschap meer over hem. Nu is het Cary uiteindelijk gelukt een zeer lijvige biografie over Nieuwenkamp uitgegeven te krijgen. Deze aflevering gaat over dat prachtige boek met als titel: *W.O.J. Nieuwenkamp – Alles voor de Kunst*. Het is een belangrijk werk geworden over de eerste beschrijver van de kunst en kunstnijverheid van de Indische bevolking. Voor 1900 was daar nauwelijks iets over bekend. We zijn er trots op het boek hier te mogen aankondigen.

Wijnand Nieuwenkamp's leven is één groot avontuur geweest. Zijn zwerftocht over de wereld is dichtbij huis begonnen. Varende met zijn atelierchip bereisde hij Nederland als jong kunstenaar om de schoonheid van stad en land te tekenen. Als journalist reisde hij tekenend door West-Europa, hij greep de kans om ook naar Indië te gaan met beide handen aan. Maar overal waar hij kwam stond de kunst en de cultuur onder druk. De mensen om hem heen zagen niet meer wat mooi was en behouden moest worden. Het slopen van het Nederlandse landschap met zijn windmolens en ophaalbruggetjes die door beton, golfplaat en fabrieken vervangen werden, was in volle gang. Daartegen protesteerde hij door artikelen te schrijven. Op reis ontdekte hij, dat er niet alleen in West-Europa kunst gemaakt werd. Zelfs mensen die volledig verstoken waren van de Westerse cultuur bleken prachtig werk en kunstzinnige voorwerpen te kunnen maken. Rond 1900 was dat niet vanzelfsprekend. De Nederlandse resident van Bali, die

Nieuwenkamp in 1904 als gast huisvestte vond inheemse kunst vuile rommel! Hij was niet de enige die er zo overdacht.

Er moest veel gedaan worden om de mensheid ervan te overtuigen, dat er niet uitsluitend kunst in de Westerse wereld gemaakt werd. Op Bali zag hij, dat eenvoudige landarbeiders de meest prachtige voorwerpen konden maken en er tempels als bloembomen bouwden. De fraaiste beelden werden gehakt uit hard hout en zachte steen. De mensen dansten, ze maakten bijzondere muziek en weefden er fraaie stoffen. Hij had een paradijs ontdekt.

Wijnand was meer dan kunstenaar. Wat hij allemaal nog meer ondernam, hoe hij leefde, reisde en woonde, is nu beschreven in een boek, dat meer dan 1600 illustraties telt. Er waren bijna 900 pagina's nodig om het verhaal van zijn jeugd tot zijn verscheiden helemaal te vertellen. Het boek laat hemzelf dat verhaal vertellen, een verhaal over alle reizen, het bouwen, over etsen en schilderen, over een leven voor de kunst. Veel nooit eerder gepubliceerd materiaal is beschreven en afgebeeld.

U kunt het boek reserveren door een mail met daarin uw naam en adres te sturen naar info@LMpublishers.nl. U kunt het boek ook telefonisch reserveren op 085-8772397 (alleen bereikbaar op maandag, dinsdag en donderdag).

HALIN-VEILING VOOR HET GOEDE DOEL

46

Stichting HALIN verleent sinds jaar en dag financiële ondersteuning aan landgenoten in Indonesië. Geheel op eigen kracht en zonder overheidssubsidie verricht deze stichting in stilte veel nuttig werk voor hen die na de oorlog en bersiap-periode in Indonesië bleven wonen, vaak in behoeftige omstandigheden. Ten behoeve van deze activiteiten veilen wij een aantal kunstwerken uit het bezit van HALIN, uiteraard met de bedoeling zoveel mogelijk geld binnen te halen voor het nuttige werk van de stichting.

De totale opbrengst van de veilingen is jammer genoeg blijven steken op € 9.960,-. Dus nog altijd niet over de magische grens van € 10.000,-. De ets van W.O.J. Nieuwenkamp blijft nog even op de plank, mocht u zich alsnog beden-

ken, schroom niet het ons te laten weten. We gooien het dit keer over een andere boeg en bieden u een zeer mooi teakhouten paneel aan met wonderschone uitgestoken scènes uit de Mahabharata, het zeer omvangrijk religieuze en filosofische epos uit India, dat samen met de Ramayana een belangrijke culturele hoeksteen van het hindoeïsme vormt. Het omvangrijke paneel meet 145 x 75 cm.

Wilt u in het bezit komen van dit pronkstuk, dan kunt u als gebruikelijk per post of per e-mail een bod uitbrengen. Biedingen vanaf € 275,- worden in overweging genomen. Mocht u op deze mogelijkheid in willen gaan, laat het ons weten. Biedingen kunt u tot uiterlijk 1 december 2019 sturen naar ons adres, t.a.v. Redactie Pelita Nieuws,

Nienoord 13, 1112 XE Diemen, of via e-mail naar redactie@pelita.nl, onder vermelding van uw naam, adres en eventueel telefoonnummer. Het werk wordt toegewezen aan de hoogst biedende. Bij gelijke biedingen laten wij het lot beslissen. En nogmaals, de opbrengst komt geheel ten goede aan het werk van Stichting HALIN.

INDIË IN NEDERLAND

10

Leeft Indië nog? En waar vindt men Indië dan in Nederland? In deze serie gaat Monique Haak op zoek naar activiteiten in Nederland waar bezoekers Indië kunnen tegenkomen. Jan Bessems (72) vertelt over het online platform *Kaart van Indisch verzet*. Op deze website staat het verhaal van zijn vader, evenals andere verzetsverhalen uit de Indische archipel.

"Mijn vader heeft vele jaren na de oorlog een onderscheiding gekregen voor zijn verzet in Indië. De toekenning van de Bronzen Leeuw. Dat was eind tachtiger jaren. Die waardering was belangrijk voor hem. Mijn vader heeft ons nooit iets over het verzet verteld, ook niet nadat hij deze onderscheiding kreeg. Wij wisten nergens van. Voor mij is het jammer, dat mijn vader er nooit over heeft gesproken. Ik weet alleen, dat hij militair was en tijdens een guerrilla een houw van een klewang in zijn knieholte had gekregen. Het litteken was goed te zien en als kind vroeg ik daar wel eens naar. Dan vertelde hij, dat hij het had opgelopen tijdens de oorlog in Indië. Dat was alles. Eén van de verzetsmensen bleek

tijdens de oorlog een dagboekje te hebben bijgehouden waarin ook de naam van mijn vader voorkwam. Zo zijn ze hem op het spoor gekomen. Wat mijn vader wel vertelde, is, dat hij vanuit deze guerrillagroep van Indië zo snel mogelijk naar Australië is gevlucht. In de periode daarna kwam hij in Nieuw-Guinea terecht. Hij was adjudant en werd gestationeerd in Manokwari. Je komt als militair terecht waar je nodig bent. Als oudste van het gezin werd ik in Manokwari geboren, in 1947. Daar heb ik mijn hele jeugd gewoond, tot mijn vijftiende. In 1962 zijn we als gezin naar Nederland gekomen.

Ik herinner mij nog goed wat mijn vader toen als reden gaf: "We moeten het land uit," zei hij destijds. "Ik heb Soekarno vastgezet in de gevangenis Boven Digoel, hier in Nieuw-Guinea. Als Soekarno aan de macht komt, word ik een kopje kleiner gemaakt," vertelde hij. Na aankomst in Nederland heeft mijn vader ons voorgesteld aan zijn familie, we kenden elkaar niet. Wat mij heeft verbaasd, is, dat er heel weinig informatie bekend is over de oorlog in Indië tijdens de Japanse overheersing.

Jan Bessems

... en zijn (klein)kinderen.
(foto's: Jurriaan Hoefsmit)

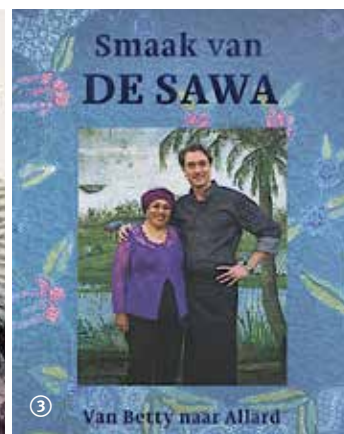
Zelfs nu nog. Dan heb ik het over de foto's en de verhalen uit overlevering. Ik denk dat dit komt omdat veel mensen zoals mijn vader er nooit over hebben gesproken.

Verder denk ik, dat veel Nederlanders vooral bezig zijn geweest met de Tweede Wereldoorlog in eigen land. Dat vind ik niet meer dan logisch. Zo hoor je soms wel verhalen over de Bersiap-periode, omdat veel Nederlandse jongens toen hebben gevochten in Indië. Ook buiten Nederland is er heel weinig bekend over de Japanse overheersing. Ik ben in 1986 in Thailand naar de permanente tentoonstelling geweest over de aanleg van de Birma-spoorlijn. Daar verraste het mij opnieuw hoe weinig

informatie er eigenlijk bekend is over die periode. Ik had er in ieder geval meer van verwacht, dat kan het ook zijn, maar er waren in Thailand slechts een paar loodsen met foto's en krantenknipsels. Ik denk dat, het belangrijk is, dat al deze informatie bewaard blijft, hoe weinig er ook van over is. Het is toch een stuk geschiedenis.

Dit is slechts één tentoonstelling, net als deze website *Kaart van Indisch verzet* ook maar één website is. Toch maken alle kleine verhalen samen één groot verhaal. Geschiedenis moet bewaard blijven. En herschreven worden. De beleving van een periode is voor iedereen anders. Dat blijkt vaak pas vele jaren later. Wat voor ons bij-

voorbeeld de Gouden Eeuw was, was voor de mensen in Azië een heel ander verhaal. In de toekomst moeten de mensen uit alle kleine verhalen zelf kunnen uitmaken wat dat ene grote verhaal is over de oorlog in Indië. Indië is geschiedenis. Indonesië bestaat nog wel. Ik heb er nog familie wonen in Nieuw-Guinea. Ik heb hen in 2005 bezocht, samen met mijn vrouw en kinderen. We zijn ook naar Manokwari geweest, waar ik opgroeide. Dat was toen zo veranderd, dat ik mijn jeugd niet aan mijn kinderen kon laten zien en het ook niet met hen kon delen. Voor het land hoef ik niet meer terug. Indië leeft voor mij niet meer, maar mijn familie leeft nog wel."

Omdat de laatste tijd leuk en interessant leesvoer zich in bijzonder rap tempo aandient, hebben we besloten telkens een aantal boeken tegelijkertijd te bespreken.

① 'Depok, de droom van Cornelis Chastelein'

Depok, de droom van Cornelis Chastelein, vertelt de vrijwel onbekende geschiedenis van een bijzondere Indische gemeenschap, de Depokkers. Een verhaal dat 300 jaar geleden begint wanneer de hoge VOC-beambte Cornelis Chastelein (1657-1714) zijn landgoed Depok, vlakbij Batavia, bij testament nalaat aan zijn slaven. Deze 150 mensen kregen na zijn dood in 1714 niet alleen hun vrijheid terug, maar ook het vruchtgebruik van het landgoed van 1200 hectare landbouwgrond, kapitaal en goederen. Het was Chasteleins wens, dat de Depokkers een landbouwkolonie op christelijke grondslag zouden stichten en in hun eigen onderhoud konden voorzien. Het boek volgt het wel en wee van deze gemeenschap tot de dag van vandaag. Meer dan 200 jaar hielden de Depokkers

zich als een christelijke enclave van hoogopgeleide en welgestelde Indonesiërs staande in het koloniale Nederlands-Indië. Lang gebeurde er weinig vermeldenswaardig. In 1942 veranderde alles. Gaf een sterke associatie en verbondenheid met het Nederlandse gezag hen eerst de wind in de rug, later keerde zich dit tijdens de Japanse bezetting en nog sterker tijdens de strijd voor de onafhankelijkheid juist tegen hen. Met als dieptepunt de gruwelijkheden tijdens de Bersiap van oktober 1945 tot begin 1946 toen Depok het doelwit werd van extremistische nationalistische jeugdbendes. Een onzeker bestaan mondde uit in een catastrofe.

Het geweld luidde het einde van Depok in, dat in puin werd gelegd. Velen voelden zich niet meer veilig na de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 en vluchtten. De meesten emigreerden noodgedwongen naar Nederland en de Verenigde Staten. Het landgoed werd in 1952 opgeheven. De Depokkers die bleven, hielden weinig meer over dan hun huis en erf. Maar de veerkracht van de gemeenschap heeft door de eeuwen heen een hechte onderlinge band

gecreëerd die niet alleen binnen Depok, maar waar ook ter wereld voelbaar is. In Nederland proberen zij tot op heden hun eigen identiteit hoog te houden. Over die identiteit, assimilatie en integratie wordt veel nagedacht. Dit boek gaat niet alleen uitgebreid in op wat er door de eeuwen heen gebeurde in Depok, maar ook op hun positie in Nederland, dat laatste op basis van 47 interviews met Depokkers. De vijfenvijftig paginagrote portretten van Depokkers geven aan dit boek in fraaie lay-out een bijzondere dimensie.

'Depok, de droom van Cornelis Chastelein'
Nonja Peters; Geert Snoeijer
Ef & Ef Media
ISBN 978 94 602 252 46
€ 24,50

② 'Lichter dan ik'

Djokja, Java, 1850. De kleine Isah wordt geboren als dochter van de klermaakster van de sultan. Haar levensloop en positie in de sterk hiërarchische cultuur van het

oude Java lijken daarmee bepaald. Maar Isah blijkt te beschikken over een buitengewoon sterk en eigenzinnig karakter. Haar lot neemt ze liever in eigen hand en ze ontsnapt aan het voor haar geplande huwelijk door een affaire te beginnen met een 'Belanda'. Een op Java gestationeerde Hollander die haar opneemt in zijn huishouden.

Van een echte relatie zal er echter, ook al is ze inmiddels minnares, huishoudster en moeder van de kinderen van haar Belanda, nooit sprake kunnen zijn. Isah moet grote offers brengen om haar twee dochters die ze zo vurig een beter leven gunt, te zien opgroeien. *Lichter dan ik* is de meeslepende geschiedenis van een vrouw die zichzelf moet wegcijferen uit liefde voor haar kinderen en vormt daarmee een indrukwekkend tijdsbeeld van het leven in Nederlands-Indië aan het eind van de 19e eeuw. Het prachtig geschreven boek schetst in onthutsende beelden het indrukwekkende levensverhaal van een Indische vrouw ten tijde van de koloniale overheersing. Het is het (fictieve) verhaal van de betovergrootmoeder van de schrijf-

ster. Dido Michielsens is erin geslaagd het negentiende-eeuwse Indië tot leven te laten komen samen met de tropische hitte, de geuren en kleuren van bloemen, kruiden en batiks temidden van een gesegeerde koloniale samenleving.

'Lichter dan ik'
Dido Michielsens
Overamstel Uitgevers
ISBN 978 90 488 4503 3
€ 22,00

③ 'Smaak van de Sawa'

Modern Indisch eten met een goed glas wijn. Een van de charmante kenmerken van de Indische keuken is, dat achter de recepten van klassieke Indische gerechten vaak de mooiste anekdotes en familie verhalen schuilgaan. In hun prachtig geïllustreerde kookboek, vertellen Betty van Bokhoven-van Enst en (schoonzoons) Allard Sieburgh over de oorsprong van hun recepten en over hun bijzondere, jaren-

lange samenwerking in *Smaakstudio De Sawa* in Delft. Het prachtig vormgegeven kookboek stelt vier generaties van de familie voor aan de hand van verhalen en recepturen. Elk recept bevat een spread, met enerzijds uitleg en anderzijds beeld van het resultaat. Plus tips, aantal personen en stapsgewijze bereiding. Gelukkig zonder voedingswaarden. De receptuur is gevarieerd en aantrekkelijk.

Betty en Allard laten zien hoe innovaties in de keuken traditionele gerechten een verrassend nieuw leven geven. Beide chefs werken ook als productontwikkelaar bij Vanka-Kawat. Daarnaast is Sieburgh sommelier en legt hij in het boek uit welke wijnen het beste passen bij de specifieke, sterke smaken van Indische gerechten.

'Smaak van de Sawa'
Van Betty naar Allard
Nico Jouwe; Inge van der Helm;
Allard Sieburgh; Betty van Enst
Ef & Ef Media
ISBN 978 90 821 285 36
€ 30,00

INDISCHE BUURTEN IN NEDERLAND

(DEEL 26)

CAPELLE AAN DEN IJSSEL

Veel Nederlandse gemeenten hebben straatnamen die verwijzen naar Nederlands Oost- of West-Indië. Verwijzingen naar (delen van) eilanden, plaatsen, rivieren, bergen, vulkanen, samenvattende namen (zoals Insulinde) en namen van personen (zoals gouverneurs-generaal Pieter Both of J.P. Coen). Onder regie van initiatiefnemer Dick Rozing werken verschillende auteurs aan het boek *Onze Indische buurten*. Sylvia Pessireron en Joaniek Vreeswijk hebben de tekst over het woonoord – en later de woonwijk van de Molukse gemeenschap in Capelle aan den IJssel geschreven. De historische foto's komen van de *Historische Vereniging Capelle aan den IJssel*.

Molukse woonorden

In juli 1955 laat de Rijksoverheid aan de burgemeester van Capelle aan den IJssel weten dat zij van plan is om in de gemeente twee woonorden te bouwen, beiden voor ongeveer 800 Molukkers. Uiteindelijk wordt dat er één: IJsseloord. Dit was een hele gebeurtenis voor Capelle, aangezien zij voorheen geen specifieke relatie had met Oost-Indië. Op 28 februari 1958 arriveert de eerste groep Molukkers vanuit een aantal woonorden in Zeeland. Later dat jaar komen er ook Molukkers uit de overbevolkte woonorden van Vught en Tiel wonen in IJsseloord. In totaal wonen er half augustus 1958 ongeveer 900 personen in het woonoord uit ongeveer 170 gezinnen. De reden voor hun komst naar

- ① Luchtfoto IJsseloord, 1958.
- ② IJsseloord, 1965.
- ③ De heer J.A. Manusama (Johannes Alvarez, 1910-1995), van 1966 tot 1993 president in ballingschap van de Republiek Maluku Selatan (RMS), slaat op 25 november 1970 de eerste paal voor 160 eengezinswoningen. (foto: Rob Mieremet, Anefo)

Capelle is vooral vanwege veel werkgelegenheid in Rotterdam en omgeving. Het woonoord bevat 190 houten huizen, een kerkgebouw met consistorie, een sociaalcentrum, een kleuterschool, een lagere school, een bad- en washuisinrichting, een kantine en twee beheerderswoningen. IJsseloord was een modern woonoord vergeleken met eerdere Molukse woonorden in Nederland. Zo had elke woonruimte de beschikking over een eigen keuken

en voorzieningen als gas en licht. Omdat het woonoord bijna een kilometer van de dichtstbijzijnde bushalte lag, werd op 15 december 1958 een door het Capelse gemeentebestuur gesubsidieerde buslijn geopend. Deze buslijn liep van IJsseloord via de oude dorpskern en de Kerklaan naar Capelle-Schenkel om de mannen, die voornamelijk in Rotterdam en omgeving werkten, een lange wandeling te besparen.

Aparte aanpak

In 1963 liet de voorzitter van de kampraad van IJsseloord, de heer M.E.A. Poetiray, een enquête rondgaan in IJsseloord. Deze enquête ging over de vraag of de bewoners wilden verhuizen naar een nieuwe wijk met stenen woningen. Daar kwam uit dat 99,5% daartoe bereid was, indien dit voor alle bewoners gezamenlijk zou plaatsvinden. De barakken in het woonoord waren slecht onderhouden en niet van alle gemakken voorzien, dus een verhuizing op termijn was onvermijdelijk. Het *Commissariaat Ambonezen Zorg* (CAZ) vroeg in datzelfde jaar aan de gemeente wat de mogelijkheden waren voor een nieuwe woonwijk. Het bleek dat er nieuwe huizen gebouwd konden worden voor de Molukkers in Vak G van de nieuwe wijk Oostgaarde.

Echter sprak het CAZ in 1965 van veel angst voor verhuizing onder de bewoners van IJsseloord: 'De hoge huur, een mogelijke terugkeer naar het land van herkomst, de vrees, dat in de woonwijken de groepsband zal verdwijnen en de vele politieke en de verscheidene godsdienstige groeperingen spelen een niet te onderschatten rol.' Vooral de hogere huur was een lastige aangelegenheid. Waar de Molukse gezinnen in het kamp maar 10 gulden per week betaalden, liep de huur in de woonwijk op naar 185 gulden per maand. Daarnaast was het verhuizen van een kamp naar een woonwijk de zoveelste aanval op de erkenning van hun status als militair, die in 1956 al een onherstelbare deuk had opgelopen toen het systeem van volledige zorg werd vervangen door dat van zelfzorg. Burgemeester Jacob van Dijk nam desondanks de uitdaging aan om het verhuizings-

proces in gang te zetten. Bij dit proces werden de Molukse kampbewoners nauw betrokken. De Molukse Kampraad nam deel aan de begeleidingscommissie, waarin ook vertegenwoordigers van de gemeente, het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, het Commissariaat voor Ambonezenzorg en Woningbouwvereniging 'Prins Alexander' zitting hadden. Met deze aanpak week de gemeente af van de normale gang van zaken waarbij de Rijksgebouwendienst verantwoordelijk was voor de bouw van een Molukse wijk.

In 1972 verhuizen de Molukse Capellenaren naar het nieuwe onderkomen. Het verhuizingsproces werd positief beïnvloed door een aantal tegemoetkomingen. Zo zouden de Molukse Capellenaren gezamenlijk mogen verhuizen en de woningen in de nieuwe wijk onderling zelf verdelen. De verhuiskosten, de stoffering en het inkomen wat het desbetreffende gezin zou mislopen door de verhuizing zou worden betaald door het CAZ. Bovendien zou de wekelijkse huur beginnen met 8,50 gulden per week. Dit zou jaarlijks oplopen met 3 gulden per week extra. Ondanks alles verliep de verhuizing van de bewoners van IJsseloord naar Oostgaarde niet zonder problemen. De Nederlandse regering had een zorgplicht tegenover de Molukkers, die volgens hen niet genoeg werd nagekomen. Zo vonden de Molukkers de huren en bijkomende kosten van hun nieuwe woningen veel te hoog en waren er veel klachten over de kwaliteit, de gebruikte materialen en de afwerking van de huizen en het extreme verzakken van de wijk. Ergernis was er vooral over de heteluchtverwarming, een mislukt experiment, waarvan de kanalen verstopt waren door resten cement en ander bouwafval. 'We waren de eerste woonwijk die niet onder Rijksdienst der Domeinen viel, maar onder een particuliere woningbouwvereniging,' vertelt Frieda Souhuwat-Tomasoa trots. 'Meneer J. Huliselan, onze oude kampraadvoorzitter, was heel nauw betrokken bij alles wat met de nieuwe wijk te maken had. We wilden niet weer een Wilhelmina- of Julianastraat hebben, het moest een Molukkenbuurt zijn. En dat hebben we met

- ④ Deel van de Molukse wijk, gemaakt vanaf de flat aan de Schermerhoek, tijdens de ophoogwerkzaamheden in 1986. (foto: Joke Anema-Balke)
- ⑤ Ahilostraat, 2005. (foto: R. Pattiwaal, bron: Werkgroep Gedenkbboek)

DEEL
UW VERHAAL
OVER EEN
INDISCHE BUURT
OF STRAAT

UW BIJDRAGE IS GEWENST

U kunt een bijdrage aan het project leveren door uw verhaal te delen. Woont u in een Indische buurt of straat en heeft u er mooie, boeiende herinneringen aan, stuur dan uw reactie of foto's naar info@indischebuurten.nl. U kunt het initiatief financieel steunen en alvast het boek reserveren. Kijk op www.indischebuurten.nl of bezoek de Facebook-pagina *Indische buurten* voor actuele informatie.

toenmalig burgemeester Van Dijk kunnen regelen. We hebben ervoor gekozen om de straten te vernoemen naar Molukse eilanden en plaatsen. De gemeente vond dat een goed idee. De wijk begint aan de noordzijde bij de Namleastraat. Dwars door de wijk loopt Banda Neira, de wijk eindigt aan zuidzijde bij de Banda-hof. Daar staan nu bejaardenwoningen.'

Later werd na enig aandringen door de Kampraad ook het verzoek om de straten zelf te benoemen naar eilanden en plaatsen op de Zuid-Molukken ingewilligd. Dit verzoek werd uiteindelijk door de gemeenteraad goedgekeurd op 29 november 1971. De straten kregen de namen Namleastraat, Waitatiristraat, Leasestraat, Ahilostraat, Tualstraat, Tanimbarstraat, Aroehof en Bandahof. Direct aansluitend aan het Molukse deel van Vak G, kregen de straten eveneens Molukse namen, namelijk Ceramstraat, Ambonstraat en Boeroestraat. Na hevig aandringen van de gemeente en vele concessies later verhuisden in 1972 dan toch 156 gezinnen naar de nieuwe woonwijk in Vak G van Oostgaarde.

Eerbetoon

De Molukkers in Capelle aan den IJssel zijn actief in de strijd voor een onafhankelijke Republiek der Zuid-Molukken (RMS). IJsseloord was de plek waar RMS-leiders, waaronder wijlen president in ballingschap ir. J.A. Manusama, regelmatig bijeen kwamen. De keuze voor de straatnamen is niet alleen een ode aan het verre vaderland, maar ook een eerbetoon aan de strijd om de erkenning van de RMS.

BEKEKEN DOOR HABIB

Ron Habiboe studeerde geschiedenis in Leiden en heeft zich hierna verder beziggehouden met onderzoek betreffende de Molukken. De laatste jaren leverde hij regelmatig artikelen en bijdragen over de Molukken aan onder meer het Molukse maandblad *Marinjo* en het radioprogramma *Suara Maluku*. Momenteel is hij werkzaam als freelance onderzoeker. In 'Bekeken door Habib' geeft hij een kort persoonlijk relaas over eigentijdse zaken die de Molukse gemeenschap raken of bezighouden.

GEEN VERJARING. LUISTER NAAR MIJ, DAN LUISTER IK OOK NAAR JOU

Er is een tijd na de Tweede Wereldoorlog geweest dat oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen in Nederland konden verjaren. De argumenten voor deze verjaring waren het vervagen van het gebeurde en het daardoor vervallen van de behoefte aan bestrafing. Hiernaast waren er moeilijkheden bij de bewijsvoering, aldus de overweging toen. In de jaren zestig kwam deze argumentatie onder druk te staan vanwege de behoefte om degenen die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid niet aan strafvervolging te laten ontkomen. Hierbij moet vooral worden gedacht aan daders en medestanders van het Naziregime. Zo nam de Tweede Kamer in 1971 een wet aan die de verjaring van oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen ophief.

De opheffing van de verjaring van oorlogsmisdaden is een goede zaak, zo lijkt me. Maar – het venijn zit zoals altijd in de staart – om politieke redenen gold deze verjaring niet voor misdaden van Nederlandse militairen, gepleegd tussen 1945 en 1950. Zo kregen de Nederlandse militairen tijdens de dekolonatieoorlog achteraf geruisloos een soort van onschendbaarheid cadeau.

De gehele zaak kwam in 2010 pijnlijk aan het licht toen een aantal Indonesische weduwen de Nederlandse Staat aanklaagden voor de dood van hun mannen die in 1947 door Nederlandse militairen waren geëxecuteerd in het dorpje Rawagede op Java. De landsadvocaat erkende dat de executies door Nederlandse troepen misdrijven waren. Maar de Staat wees de claim van de weduwen af, omdat de misdrijven in de beginjaren zeventig verjaard zouden zijn. Uiteindelijk maakte Nederland excuses en betaalde een schadevergoeding aan de weduwen. Deze compensatieregeling gold echter niet voor de kinderen van slachtoffers. Aan de wettelijke uitzondering op de verjaring van 1971 is nu een einde gekomen, zo besloot het Haagse gerechtshof onlangs in de zaak van een aantal kinderen van Indonesische slachtoffers, die de Nederlandse Staat aanklagen vanwege folteringen en executies door Nederlandse militairen in Indië. Het gerechtshof wees erop, dat er nu inmiddels internationaal consensus bestaat over het feit, dat het recht op strafvervolging bij oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid niet kan verjaren. Wat?! Moest hier eerst een internationale consensus voor zijn? Welkom in de wereld van opportunisme en eigen belang. Het gerechtshof oordeelde, dat de zaak niet verjaard is en laat de aanklacht toe. Het is nu aan de nabestaanden om de bewijslast te leveren.

01-10-2019.

Dit soort berichten wordt direct opgepakt in het heftige dekolonisedebat. Er zijn groepen in Nederland die nog steeds hun positie of leed niet erkend weten. Zo zijn er de Nederlandse veteranen die zich bij uitvoerig onderzoek naar oorlogsmisdaden van Nederlandse militairen in Indië, aan de kant gezet voelen. Tegenwoordig zijn wij het er nagenoeg allemaal over eens, dat ieder volk het recht heeft op haar zelfstandigheid, om zelf haar eigen toekomst te kiezen. Het recht op zelfbeschikking gold ook in de Indische archipel, direct na de Japanse capitulatie. Een groot deel van de vrijwillige en dienstplichtige Hollandse militairen die hierna vanuit Nederland naar Indië vertrokken om daar recht en orde te handhaven, was overtuigd, dat zij voor een goede zaak vochten. De nationalistische leider Soekarno had tijdens de oorlog immers samengewerkt, gecollaboreerd met de Japanse bezetters en het volk van Indië moest bevrijd worden van de foute aspiraties van de Indonesische nationalistische leiders.

Momenteel wordt bij een Indonesische verdenking van oorlogsmisdaden door Nederlandse militairen de Nederlandse staat aangeklaagd. Dit impliceert dus, dat ook de gehele Nederlandse legermacht in Indië van destijds onder verdenking staat. Om die reden voelen veel Indië-veteranen zich in de beklagdenbank geduwd. Dit geldt ook voor hen die zich niet schuldig hebben gemaakt en die dachten een goede daad te verrichten in Indië. Hiernaast hebben velen van hen destijds gruwelijkheden van beide kanten meegemaakt en de neiging kan dus ontstaan om te reageren met "en hun misdaden dan?".

Een andere groep die zich vaak laat horen zijn de zogeheten Bersiap-slachtoffers, die na beschuldigingen van structureel geweld door Nederlandse militairen ook vaak terugwijzen naar de Bersiapperiode (eind 1945-begin 1946). In die tijd zijn vele Nederlanders, Indische-Nederlanders en pro-Nederlandse bevolkingsgroepen opgejaagd en op brute wijze vermoord door de pemoeda's, nationalistische Indonesische jongeren. Je zou kunnen zeggen dat hierop vanaf Indonesische kant de schuldvraag weer wordt teruggelegd bij de Nederlandse kant door de Bersiap-periode niet te erkennen als afzonderlijk fenomeen, maar als onzichtbaar onderdeel binnen de Indonesische revolutie die zich vanaf 1945 voortsleepte tot 1949. Tot nu toe heb ik drie aparte groepen genoemd die betrokken zijn in het dekolonisedebat: Indonesische nabestaanden van oorlogsmisdaden, Bersiap-slachtoffers en Indië-veteranen. Er zijn echter nog veel meer groepen die vaak

schreeuwen om erkenning van hun leed of hun rechten. Zo zijn er de Indische-Nederlanders die tussen 1945 en 1949 uiteindelijk van huis en haard zijn verdreven en de Molukkers die met hun gezin tijdelijk, voor enkele maanden, in 1951 naar Nederland werden overgebracht. Overigens, waar ik weinig over hoor is bijvoorbeeld het lot van de Javaanse vrijwilligers die als romusha waren geronseld door Soekarno om vrijwillig de Japanse oorlogsmachine gaande te houden, maar die uiteindelijk als een soort dwangarbeider bij duizenden het leven hebben gelaten tijdens de aanleg van een spoorlijn of vliegveld.

Laat het duidelijk zijn: oorlogsmisdaden en misdrijven mogen nu niet, nooit voor de wet verjaren. Allerlei groepen schreeuwen om hun rechten en erkenning van hun leed. Het lijkt een competitie om het grootste leed. Het gevaar schuilt hier in de aandacht voor uitsluitend het eigen leed, zonder dat leed in de context van het collectieve leed van destijds te plaatsen. Het is een cliché, maar als je wilt dat iemand naar jou luistert, dan zul je ook naar die ander moeten luisteren. Als je naar mij luistert, luister ik ook naar jou.

Reacties: r.habiboe@gmail.com

PELITA CLIËNT- ONDERSTEUNING: BRUG NAAR ZORG

Stichting Pelita kan Indische en Molukse ouderen en hun mantelzorgers in heel Nederland helpen om de weg te vinden naar passende welzijn en zorg. In onze contacten met de Indische en Molukse ouderen en hun mantelzorgers hoorden we de afgelopen jaren te vaak: "Ik weet niet hoe we goede zorg en ondersteuning moeten vinden", "We lopen vast in de zorg" of "De Wmo-consulent van de gemeente begrijpt ons niet". Daarom intensiveren we ons aanbod cliëntondersteuning: de brug naar zorg.

Via de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) kunnen ouderen bij de gemeente praktische voorzieningen krijgen zoals huishoudelijke hulp, een pas voor vervoer van deur tot deur in de regio, een scootmobiel en aanpassingen in huis. Wanneer er intensieve zorg nodig is, dan kan de oudere dit krijgen bij de Wet Langdurige Zorg (Wlz). Om ervoor te zorgen, dat de Indische en Molukse ouderen die zorg en ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om zelfstandig te blijven wonen en leven, helpen Pelita-cliëntondersteuners hen met al hun hulpvragen over de zorg. De cliëntondersteuners kennen de plaatselijke sociale kaart, zijn geschoold in de zorgwetten en kennen de Indische en Molukse cultuur. Zij werken contextgebonden en cultuussensitief; zij kennen de geschiedenis van zowel de Indische als de Molukse gemeenschap en zijn respectvol in hun benaderingswijze. Zij hebben aan een half woord genoeg.

Iedere zorgvraag wordt in de Pelita-cliëntondersteuning zorgvuldig aangepakt. De cliëntondersteuners nemen de tijd om

in een persoonlijk gesprek samen goed zicht te krijgen op wat er nodig is. Daarna wordt altijd maatwerk voor de oudere geleverd. De cliëntondersteuner helpt de weg te vinden naar welzijn- en zorgorganisaties. Er wordt gekeken of de oudere mogelijk nog voorzieningen (zoals huishoudelijke hulp en vervoerskosten) kan vragen bij de wetten voor oorlogsgetroffenen. Indien nodig biedt de cliëntondersteuner praktische ondersteuning bij de aanvraag van voorzieningen vanuit de de Wmo, waar het 'keukentafelgesprek met de Wmo-consulent een belangrijk onderdeel van uitmaakt. Bij ingewikkelde hulpvragen zorgt Pelita ervoor, dat de oudere door de juiste instantie goed geholpen wordt. De hulpvraag van de oudere staat daarbij altijd centraal. Zo hielp Stichting Pelita in Noord-Nederland in het afgelopen jaar al meer dan 100 ouderen met succes. Pelita kan hier rekenen op de inzet van 10 deskundige vrijwillige cliëntondersteuners. We laten één van hen aan het woord die met succes één van de Wmo-trajecten voor een in dit geval Molukse oudere verzorgde: "Een Molukse weduwe van 80 jaar oud uit één van de Molukse wijken in Noord-Nederland, had via haar dochter en mantelzorger al een tweetal keer aan de gemeente het verzoek gedaan om ondersteuning vanuit de Wmo. Haar zelfredzaamheid thuis was al zodanig afgenomen, dat de cliënte en haar familie verwachtten, dat de gemeente haar snel met passende voorzieningen zou helpen. Helaas liepen de gesprekken met de Wmo-consulent op niets uit. Het lukte mevrouw niet om goed over te brengen wat er speelde. De Wmo-consulent leek niet op de hoogte te zijn van de achtergrond van en omgangsvor-

men met Molukse ouderen, waardoor de communicatie moeilijk verliep.

Door de familie van cliënte is daarna aan Pelita het verzoek gedaan om te helpen. Na verschillende gesprekken hebben we samen besloten om een nieuwe aanvraag bij de Wmo in te dienen. Essentieel was, dat mijn eigen schoonmoeder een vrouw was van Molukse afkomst. Daardoor was ik goed in staat aansluiting te vinden bij wat voor deze mevrouw en haar familie belangrijk is. Ik heb zo voorafgaande aan het 'keukentafelgesprek' duidelijk met cliënte besproken welke punten aan de orde zouden worden gesteld en op welke wijze zij daarop zou kunnen reageren.

Tijdens het keukentafelgesprek van cliënte met de vertegenwoordiger van de gemeente lukte het nu wél om haar beperkingen – zowel lichamelijk als ook psychisch – aan de Wmo-consulent duidelijk te maken. Het leidde tot een positief besluit over toekenning van een Wmo-indicatie. Op basis daarvan is huishoudelijke hulp en een vergoeding voor dagbesteding aan cliënte toegekend. Hierdoor is cliënte weer opgeleefd; niet alleen heeft zij geen zorgen meer over haar huishouding, maar heeft zij ook weer aansluiting met andere ouderen in de dagbesteding."

Pelita cliëntondersteuning is er voor alle Indische en Molukse ouderen!

U kunt contact opnemen met het Pelita loket: telefoon: 088 - 330 51 11, e-mailadres: info@pelita.nl

BRONBEEK IN BEELD

WEEK VAN DE KOLONIALE
GESCHIEDENIS

Vindt plaats in Museum Bronbeek aan de Velperweg 147 in Arnhem van 20 t/m 27 oktober 2019 met een reeks activiteiten. Het complete programma kunt u vinden en downloaden op www.bronbeek.nl

Dat de Nederlandse koloniale militaire samenleving een mannenwereld was, is een onvolledig beeld van de koloniale geschiedenis. Door de eeuwen heen hebben vrouwen in de Oost en de West belangrijke rollen vervuld. Ze waren concubines, slaven, echtgenotes en huishoudsters van witte mannen in de koloniën. Maar ze waren ook vrijheidsstrijdsters, verzetsheldinnen en ze dienden in het KNIL. Ze waren activisten en idealisten die streed voor vrouwenrechten, beter onderwijs en betere gezondheidszorg. Vrouwen vervulden talloze rollen door de koloniale geschiedenis heen. Bronbeek gebruikt het thema 'Zij/Hij' van de landelijke 'Maand van de Geschiedenis' om dit aspect uit de Nederlandse koloniale geschiedenis onder de aandacht te brengen.

Dr. Vilan van de Loo bijt op 20 oktober het spits af met een lezing over zeebaobes, Indonesische vrouwen die Europese families aan boord van en naar Europa ondersteunden, maar op de kade vaak aan hun lot werden overgelaten. Dr. Coen van Galen zal diezelfde middag ingaan op de archieven van de slavenhandelaren in Suriname, over de vrouwen én mannen die te werk werden gesteld op plantages. Dr. Aspha Bijnaar gaat op 23 oktober in haar middaglezing in op de stereotypering van zwarte mannen en vrouwen die hun

Nederlandse militairen in het gezelschap van jonge Indonesische vrouwen in Purwokerto (Java), 25 juli 1947. (foto: Nationaal Archief)

wortels hebben in onze koloniale slavernijgeschiedenis. Filmliefhebbers kunnen 's avonds op 23 oktober in het IndoFilmCafé te Nijmegen de Indonesische speelfilm *Nyai. A woman from Java* (2016) zien over een Indonesische vrouw, die de concubine was van een Nederlandse bestuursambtenaar; een experimenteel drama, opgenomen in één take, vol historische en culturele verwijzingen en verweven met traditionele zang en dans. De film wordt ingeleid door en nabesproken met de conservator van museum Bronbeek.

In het Focus Filmtheater in Arnhem presenteert Bronbeek op 24 oktober historische filmbeelden uit zijn collectie, die de verhoudingen tussen vrouwen en mannen in de koloniale tijd belichten. Studenten van ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten componeerden muziek speciaal voor deze beelden en brengen dat live tijdens de voorstelling ten gehore. De conservator van het museum licht de getoonde beelden toe.

De Stichting Moluks Historisch Museum brengt op 26 oktober een dagvullend *live magazine*.

Zondag 27 oktober tenslotte is een dag vol activiteiten: rondleidingen door het museum en langs de tentoonstellingen '*Mahina. Ode aan de vrouw*' en '*Toean Stammeshaus*'; live traditionele gamelan muziek; theaterlijke voorstellingen *Oostindisch Doof* en *Land van Toen*, waarin de film- en theatermakers Hanneke Coolen en Amber Nefkens inzoomen op de geschiedenis van hun grootouders in de kolonie.

KRISSENDAG

Op zaterdag 23 november 2019 organiseert Museum Bronbeek een Krissendag. Wie graag meer wil weten over zijn eigen kris kan die voorleggen aan een team van krissexperts.

Een kris is een soms fraai versierde, asymmetrische dolk in een schede. Veel mensen hebben een kris in huis, meestal meegebracht uit Indonesië of het voormalige Nederlands-Indië. Iedereen mag op de Krissendag tussen 12.00 en 17.00 uur één of meer eigen 'blanke wapens' voorleggen aan kenners: krissen, maar ook pedangs, mandau's, rentjongs, klewangs of andere dolken en zwaarden van Indonesische herkomst zijn welkom. De experts informeren de bezoeker over authenticiteit, ouderdom, herkomst en betekenis van de meegebrachte wapens.

Op de Krissendag kunnen geen wapens worden verhandeld of getaxeerd.

Een gesprek over een meegebrachte kris of ander blank wapen is kosteloos. Men wordt wel verzocht vooraf en uitsluitend per mail te reserveren via nb.ravensbergen@mindef.nl

TOEAN STAMMESHAUS

F.W. Stammeshaus samen met zijn vrouw Nelly (Petronella Maria Enderlé), Koeta Radja, 1926. (Glasnegatief uit archief Stammeshaus)

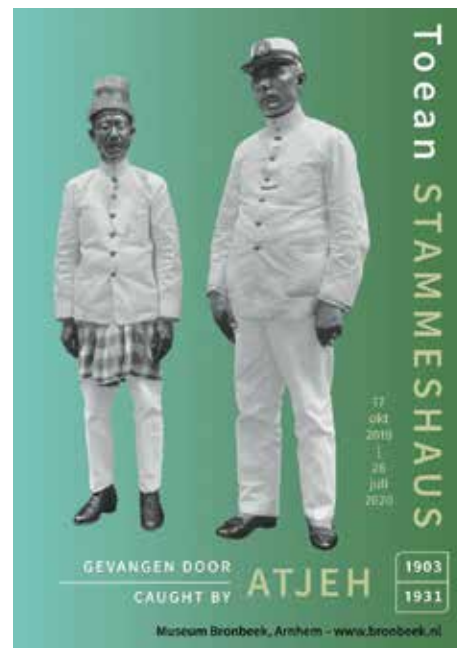
Tot en met 26 juli volgend jaar is in Museum Bronbeek in Arnhem de tentoonstelling *Gevangen door Atjeh/ Caught by Atjeh. Toean Stammeshaus* te zien.

De bevlogen Friedrich Wilhelm Stammeshaus (1881-1957) bracht een van de grootste etnografische collecties van Noord-Sumatra tot stand. De tentoonstelling vertelt hoe de fascinerende cultuur van de Atjehse bevolking hem in zijn greep kreeg en hoe het eerste object in zijn bezit kwam tijdens een militaire expeditie van het Koninklijk Nederlands-Indisch leger (KNIL), waaraan hij als onderofficier deelnam. Zijn verzameling groeide snel met aankopen, geschenken én oorlogsbuit. Mede onder invloed van zijn echtgenote Nelly ontwikkelde Willem zich tot een gewaardeerde bestuursambtenaar die aanzienlijke verbeteringen bracht in de levensomstandigheden van de Atjehers.

De tentoonstelling bevat een representatieve selectie objecten uit de collectie van het Tropenmuseum waar zijn verzameling

en ook Willem zelf uiteindelijk terechtkwamen, naast voorwerpen van de familie en uit het archief Stammeshaus. Er zijn indrukwekkende foto's te zien van het bestaan op Atjeh in militair-bestuurlijke en in huisselijke kring en van de vele verschillende mensen die een rol speelden in Willems leven. Daaronder ook zijn moeder die bij toeval weer op zijn pad kwam.

Willem Stammeshaus vertegenwoordigt de gemengde Indische samenleving zowel in zijn genen als in zijn carrière. Zijn vader was een Duitse arts in dienst van het KNIL, zijn moeder een Chinese die als 'huishoudster' het veld moest ruimen voor een Europese bruid. Van militair werd hij bestuursambtenaar en uiteindelijk conservator van zijn geesteskind: het Atjeh Museum in Koeta Radja.

GOUDEN KOPPELS

Frieda (l) en Hans.

Pelita heeft door het hele land meer dan driehonderd vrijwilligers die zich met ziel en zaligheid inzetten voor de doelgroep. Ze sjouwen met tafels voor een Masoek Sadj, leggen huisbezoeken af of coördineren de zorg binnen een regio. Wie zijn die vrijwilligers en wat drijft ze? En wat vindt de ontvangende partij ervan?

Hans Donk (68), gepensioneerd technisch onderwijsassistent, is sinds een jaar vrijwilliger bij Masoek Sadj Bergen op Zoom en al vele jaren bij de voorloper daarvan, en **Frieda Amran (60)**, antropologe en schrijfster van sociaal-culturele en historische columns in Indonesische kranten en sinds

twee maanden bezoeker van Masoek Sadj Bergen op Zoom.

Hans: "De voorloper van onze Masoek Sadj heette Huize Mampir; eens in de twee maanden in een zaaltje van Residentie Moermont, een verpleeghuis met een Indische afdeling. Het werd steeds lastiger om dat voor elkaar te krijgen. Dan was het zaaltje nog niet leeg en moest onze band al opbouwen. Dat was wringen. Onder de paraplu van Pelita kunnen we de zaken wat groter aanpakken en huren we een ruimere zaal. Riant en zó ontspannen. Sindsdien heten we Masoek Sadj Huize Mampir.

Door Pelita zit er ook wat meer diepgang in de bijeenkomsten. We nodigen bijvoorbeeld een notaris uit of een relatiemanager van een verzorgingshuis om voorlichting te geven. We halen de experts in huis en dan hoeven de bezoekers óns niet meer te bevragen. Als de mensen alleen maar willen dansen gaan ze maar naar een dansmiddag.

Als wij niet naar de oudjes omkijken, die altijd voor óns hebben klaargestaan, wie dan wel? Maar ik vind het ook leuk om te doen en wat is nou één dagdeel? Ik heb zelf niks met het Indisch-zijn, maar met Indische mensen is het op een of andere manier toch vertrouwd. Dan is er opeens een plan om op te treden met angklungs. Nou, we oefenen vier avonden en treden op: dat sociale aspect vind je alleen bij Indische mensen. Dat moet je koesteren.

Frieda is zonder enige reserve meegekomen met Hetty, een van onze oudste en

vaste bezoekers. Eerst als chauffeur, maar ze voelde zich meteen zo op haar gemak, dat was gewoon thuiskomen. Na één keer was ze al niet meer weg te denken. Ze is relatief jong tussen al die ouderen, maar wij vinden haar een aanwinst voor de bijeenkomsten. Waarom? Ze is humoristisch. We plagen elkaar nogal."

Frieda: "Ik ben geboren in Palembang, getogen in Jakarta en woon sinds 31 jaar in Nederland. Door Facebook en Whatsapp heb ik veel contact met leeftijdsgenoten in Indonesië die al met 57 jaar met pensioen gaan. Ik ben dus eigenlijk ook al bejaard! Haha. Ik ontmoette tante Hetty in ons dorp Hoogerheide bij de bakker. Ik hield de deur voor haar open en zij zei tegen mij: 'Terima kasih'. Eerst had ik het niet eens door, maar toen vroeg ik: 'Zei u nou terima kasih?' Zo raakten we in gesprek. Ik heb haar geadopteerd als mijn moeder, zo voelt dat. We hebben een superklik.

Toen haar vaste chauffeur een keer niet kon ben ik ingesprongen. En ik ben gebleven. Het sfeertje op de Masoek Sadj is dat van een Indisch feest. Er is een kleine warung, een band, potjoh potjoh. En iedereen is mooi aangekleed. Als buitenstaander op een Nederlands feest moet ik moeite doen om in gesprek te komen. Hier is het meteen van: 'Goh, ben je d'r weer? Wat leuk om je te zien!'

Ik heb er ook van geleerd, dat mensen in het land van aankomst zo hun eigen thuis kunnen maken. Er komen zelfs dertigers met hun opa of oma mee. Als er dan

oud Indische liedjes worden gezongen, zoals 'Als de orchideeën bloeien' of 'Arm Den Haag', zingen ze gewoon mee. En zulke bijeenkomsten zijn goed tegen de eenzaamheid. Er was laatst een nieuw stel, pas verhuisd uit Eindhoven. Een bezoeker hoorde dat en ging meteen naar ze toe met allemaal tips voor activiteiten. De vrijwilligers weten ook waar iedereen woont en wie de kinderen zijn. Als er dan iets is met een bezoeker komen ze in actie. Er is aandacht, niemand zit alleen.

Hans is een van de mensen die de boel draaiende houden. Daar ben ik van onder de indruk. Hij spreekt de taal niet maar als we dan 'Arm Den Haag' gaan zingen moet hij altijd het gesproken stukje doen, in het Maleis. Daar heeft iedereen veel lol in. En hij doet het met plezier."

Ga naar de site en bekijk de speciale aanbieding voor vrienden van Pelita en abonnees van Pelita Nieuws.

AMERSFOORT

datum : 3 november, 15 december
 tijd : 12.45 - 15.00 uur
 (zaal open 12.30 uur)
 plaats : Klokhuis, Weberstraat 2
 maaltijd : € 11,50
 (reserveren gewenst)
 aanmelden bij : mw. D. Harder,
 tel. 06-41177346 of
 eettafelamersfoort@gmail.com

AMSTELVEEN

datum : 8 november
 tijd : 13.00 - 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 maaltijd : € 11,00
 (reserveren verplicht)
 aanmelden bij : mw. L. Heijligers,
 tel. 06-44531229

APELDOORN

datum : 10 november,
 8 december (kerst)
 tijd : 14.00 - 16.00 uur
 plaats : Stichting Walterbosch
 Mercuriuslaan 35
 maaltijd : € 12,00 (excl. consumpties)
 aanmelden bij : dhr. H. Kabel 074-2432932
 of j.verhoeve@pelita.nl

DEN HAAG

datum : 28 november, 19 december
 tijd : 12.30 - 14.30 uur
 (zaal open 12.00 uur)
 plaats : Christus Triumfatorkerk
 Juliana van Stolberglaan 154
 maaltijd : € 12,00
 aanmelden bij : dhr. Bert Knorr,
 tel. 06-83441618 of
 eettafeldenhaag@gmail.com

DEN HELDER

datum : 10 december
 tijd : 13.00 - 16.00 uur
 (inloop 12.30)
 plaats : Hotel Den Helder
 Marsdiepstraat 2
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : dhr. Frits Piekhaar,
 06-33831164

HILVERSUM

datum : 10 november
 tijd : 14.00 - 17.00 uur
 plaats : Lopes Dias wijkcentrum
 Lopes Diaslaan 213
 maaltijd : € 12,50
 aanmelden bij : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-13133422

LEEWARDEN

datum : 4 november, 2 december
 tijd : 10.00 - 15.00 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdijkstraat 1
 maaltijd : € 9,50
 aanmelden bij : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

NIJMEGEN

datum : 8 november (winterbuffet)
 30 november (Indische
 dansmiddag)
 tijd : tijden bekend op locatie
 plaats : Oud Burgeren Gasthuis
 Prof. Cornelissenstraat 2
 maaltijd : € 12,00
 aanmelden bij : steunpuntnijmegen@pelita.nl
 tel. 06-13523093

OOSTZAAN

datum : 24 november, 22 december
 tijd : 13:00 - 17.00 uur
 (zaal niet eerder open)
 plaats : Recreatiecentrum Concordia
 Jacob Corneliszstraat 22
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : mw. Ine Andrea,
 tel. 075-6841313

UTRECHT

datum : 8 november
 tijd : 13:00 - 17.00 uur
 plaats : Buurthuis De Dreef
 Schooneggendreef 27c
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : dhr. Jerry Windhouwer,
 tel. 06-2096261

WAGENINGEN

datum : 24 november
 tijd : 14.00 - 16.00 uur
 (zaal open 13.30 uur)
 plaats : Rumah Kita
 Plein 15 Augustus 1
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : Peter en Linda Logman,
 tel. 06-26850932

SELAMAT DATANG BIJ DE

PELITA MASOEK SADJA[®]S

AMERSFOORT

datum : 16 november, 14 december
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : 'Het Klokhuis'
 Weberstraat 2
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : mw. G. Cordier de Croust,
 tel. 06-48753694

AMSTELVEEN

datum : 13 december
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : dhr. R. Wattimurry,
 tel. 06-51612350
 dhr. M. Matitahatiwen,
 tel. 06-53559000

ARNHEM

datum : 24 november, 15 december
 tijd : 12.30 – 17.00 uur
 plaats : Bronbeek,
 Velperweg 147
 toegangsprijs : € 5,00 (bewoners
 Bronbeek gratis)
 contactpersoon : mw. Tonnie Nijman,
 tel. 0316-330162

ASSEN

datum : 23 november
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 plaats : Wijkcentrum De Componist
 Paganinilaan 15
 toegangsprijs : € 5,00 (incl. koffie/thee)
 contactpersoon : dhr. Ed van Calck,
 tel. 06-23884706 of via
 masoeksadjaassen@kpn.nl

BERGEN OP ZOOM

datum : 11 december
 tijd : 14.00 – 17.30 uur
 plaats : Partycentrum Rozenoord
 Beukenlaan 14
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. H. Beijen,
 tel. 06-21292549
 dhr. H. Donk,
 tel. 06-14574373

BREDA

datum : 3 november (huize Raffy)
 8 december (zaal Vianden)
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 plaats : Huize Raffy
 Bernard de Wildestraat 400
 Zaal Vianden
 Viandenlaan 3
 toegangsprijs : € 4,00 (Raffy),
 € 5,00 (Vianden)
 (leden € 3,00)
 contactpersoon : dhr. Ton Hendriks,
 tel. 06-40420330

DEN BOSCH

datum : 1 november, 6 december
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : De Grevelingen
 Grevelingen 66
 toegangsprijs : € 5,00 (leden € 2,50)
 contactpersoon : mw. T. Elfring,
 tel. 073-6416266

DEN HAAG

datum : 13 november, 11 december
 tijd : 13.30 – 15.30 uur
 plaats : 'Het Klokhuis'
 Celebesstraat 4
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : mw. Anneke Ruff,
 tel. 088-3305111

DEN HELDER

datum : 26 november, 17 december
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 plaats : 'De Draaikolk'
 Dollardlaan 202
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : J. vd Vlis,
 tel. 06-47056859

EINDHOVEN

datum : 13 december
 tijd : 13.00 – 17.00 uur
 plaats : Dr. Ir. Philipshuis
 Fakkellaan 1
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. H. Hallegraef
 tel. 06-13543811 of
 040-2463816

HELMOND

datum : 22 november
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : VEKA Sportcentrum,
 Deltaweg 201
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Kees Schepel,
 tel. 06-13521570

HILVERSUM

datum : nog geen data bekend
 voor december. Let op de site!
 tijd : 13.30 – 17.45 uur
 plaats : Lopes Diaslaan 213
 toegangsprijs : deze keer
 vrijwillige bijdrage
 contactpersoon : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-28361213

LEEWARDEN

datum : 9 november, 14 december
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdirstraat 1
 toegangsprijs : € 4,00 (leden € 3,00)
 contactpersoon : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

MAASTRICHT

datum : 15 november
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Buurtcentrum 't Atrium
 Aureliushof 160
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Jim Rosbak,
 tel. 06-13521570

RIJSWIJK

datum : 19 november, 17 december
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Stervoorde
 Dr. H.J. van Mooklaan 1
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : dhr. Eric Gerritsen,
 tel. 06-20035692

SITTARD

datum + tijd : 22 november
 11.00 – 15.00 uur
 15 december (matinee)
 13.00 – 19.00 uur
 plaats : Limbrichterveld
 Eisenhowerstraat 724
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Jim Rosbak,
 tel. 046-4510084

ZWOLLE

datum : 16 november, 14 december
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Holtenbroek
 Bachlaan 20
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Arnold Niesen,
 tel. 06-20015449

- Voor meer informatie:
 Stichting Pelita, tel. 088 - 3305111
- Voor details omtrent programmering
 zie website www.pelita.nl

PELITANIEUWS

ZWEEDSE PRIJSPUZZEL (04)

kennisgeving gedrag	▼	opslagbewijs vaartuig	▼	renbode baat	▼	tierig	slee	perfect	▼	bleek later	▼
▶		▼				▼	■				
klein kind deel van deling	▶			■				roem	▶		
▶							handschoen gegroet	▶		■	
deel van de bijbel ten bedrage	▶		getal	gezond	▶			speelkaart werelddeel	▶		
▶		dus	▼	vlak	▶					vermoeid	dagmars
groots hemellichaam	▶					soort zeilboot	▶		pers. vuw.	▼	
▶				deel van servies bladdeeg	▶						
gewicht afvoer	▶		dierengeluid lofdicht	▶		daar	▶		en andere onbekende	▶	
▶	■				verhaal	▼	■	tot en met binnen	▶		behoef- tig
natuurk. term		inwendig orgaan	▶					geleerd portaal	▶	■	▼
▶		gelderse plaats deel van geschrift	▶			uitroep bij geen gehoor	▶			noot verenigde naties	▶
onder- wereld	oosterse titel	▼	europes eiland	▶		■		voor- middag groningse plaats	▶		knaap
▶			over- jas	▶	■						loop- vogel
deel van de dag deel van gezicht	▶							sluis	▶	plus	▶
▶	■		boom domina	▶		bedrag als eerder	▶				
zeeuwse plaats interview	▶				strohalm	▶				onder andere	▶
▶					■						

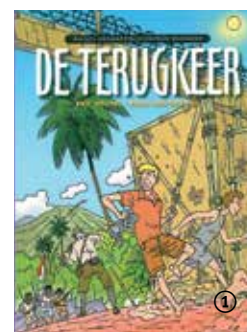
LOS DE PUZZEL OP!

De letters in de gekleurde vakjes vormen, nadat u ze in de juiste volgorde heeft geplaatst, dit keer het Indonesische woord voor een weersverschijnsel.

U kunt de oplossing tot 1 december 2019 per briefkaart inzenden naar de redactie van Pelita Nieuws, Nienoord 13, 1112 XE Diemen of per mail naar info@pelita.nl.

Maak kans op de volgende prijzen:

- 1 De terugkeer van Eric Heuvel en Ruud van der Rol.
- 2 Familieziek, naar de roman van Adriaan van Dis van Peter van Dongen
- 3 Bij de Les, schoolplaten van Nederlands-Indië (antiquarisch) van Hella S. Haasse

WINNAARS PELITANIEUWS PRIJSPUZZEL SEPTEMBER

De oplossing van de vorige Pelita Nieuws Zweedse Prijspuzzel is **Masoek Sadja**, de bedoelde in Nederland populaire Indische bijeenkomst. Uit de vele goede reacties zijn de volgende prijswinnaars getrokken: de heer **A. van Bockel** uit Rosmalen, de heer **P.J. Zwakman** uit Den Haag en mevrouw **Akke Streefkerk-Witte** uit Amstelveen. Van harte gefeliciteerd, een dezer dagen zult u uw prijs thuis ontvangen.

Njoman, een danseresje

Studie te Kemenuh, Gianjar op Bali.

(Potlood, kleurpotlood op karton,
30 x 42 cm. 2000) Cary Venselaar